

גמרא:

באומר: "קונם עיני בשינה למחר, אם אישן היום".

אתמר:

שישן היום, ואין חוששים שמא יישן למחר.

מי שאמר "קונם עיני בשינה היום, אם אישן למחר".

והטעם: **כי לא מזדחיר איניש בתנאה** [רק 10-א בתנאי אין אדם נזהר], כלומר: אין אדם נזהר מלעבור על התנאי שנדרו על אתמול תלוי בו, ואף שאם יעבור נמצא שעבר למפרע על הנדר, ולכן חששו חכמים שמא יעבור על התנאי, ונמצא עובר למפרע.

אמר רב יהודה אמר רב: **אל יישן היום מדרבנן, שמא יישן למחר ונמצא שהתקיים תנאו, והיה אסור למפרע בשינה היום.**

אבל באיסורא מזדחיר, בגוף האיסור שאסר על עצמו בנדר, הרי הוא נזהר, והיותו והשינה למחר היא גוף האיסור, לכן אין לחוש שמא יישן למחר.⁽¹⁾

ורב נחמן אמר: יישן היום אם ירצה, ולא חיישינן שמא יישן למחר ונמצא שעבר למפרע על "בל יחל" בשינתו היום.⁽⁵⁾

ומודה רב יהודה:

ולפי זה האומר: קונם עיני בשינה סתם אם אישן למחר, הרי מתפרשים דבריו שיהיה אסור בשינה "לכשיישן" מחר, היותו והאיסור נמשך אף לאחר עבירת התנאי, שהרי אסר את עצמו לעולם, ולא שייכת באופן זה המחלוקת כלל; ולכן צריך לומר שאמר "קונם עיני בשינה היום", שבהכרח מתפרשים דבריו "מעכשיו", שאם לא כן הרי אפשר שמחר יעבור על תנאו ולא יתקיים האיסור, שהרי אסר רק על היום. אלא שהקשה רבינו עקיבא איגר על עיקר דברי הר"ן מהמשך הסוגיא, ויובאו דבריו בהמשך הסוגיא בהערות.

5. דקדק רבינו עקיבא איגר את לשון הגמרא "קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר", ולא: קונם עיני בשינה סתם, דמשמע לעולם.

ותירץ, על פי מה שהביא מדברי הר"ן בשבועות, שהתולה מעשה או נדר בתנאי "אם" יהיה כך וכך, הרי הדין חלוק: אם אמר דרך משל: "הרי זה גיטך אם תתני לי מאתים זוז", מתפרשת כוונתו שהגט יחול **לכשתתן** לו מאתים זוז, שכך הוא פירושו הסתמי של "אם".

ורק כשאמר דרך משל: "לא אוכל ככר זו אם אוכל ככר זו", אין מתפרשים דבריו שיהיה אסור עליו הככר הראשון רק **לכשיאכל** את הככר השני [כשאר "אם" לדעת הר"ן], היות ואם כן אפשר שיתקיים התנאי ולא יתקיים מה שתלה בו, וכגון שיאכל את הככר שאסר קודם שיאכל את השניה, ולכשיאכל את הככר שתלה את תנאו בו, שוב לא יהא שום איסור בעולם, ולכן מתפרשים דבריו, שהוא בא לאסור את הככר מעכשיו.

1. יש לעיין, למה צריכה הגמרא להשיענו, שמותר לישון היום ואין חוששים שמא יישן למחר, והרי כשם שמותר לו לאדם לאסור את שינת המחר, ואין חוששים שמא יעבור על נדרו, כך אין לאסור לעבור על תנאי שיגרום איסור שינה למחר!?

וראה מה שכתב בזה ב"ברכת אברהם" [טו ב ד"ה ונראה] בשם הגר"נ פרצוביץ זצ"ל.

תנן במשנתנו:

קונם שאני ישן, שאני מהלך, שאני מדבר
הרי זה ב"לא יחל דברו".

היכי דמי, באיזה אופן עוסקת משנתנו, ומה
באה היא להשמיענו?

אילימא שנדר הנודר כדקתני [כפי שכתוב
במשנה], שאמר: קונם "שאני ישן", דהיינו
מה שאני ישן יהא אסור עלי, ובאה המשנה
להשמיענו שאף על פי שלא אסר חפץ כל
שהוא עליו, אלא את השינה שאין בה ממש,
אפילו הכי חל הנדר?

אי אפשר לומר כך.

כי מי הוה נדרא כלל כשאין בו ממש?!

והתניא בבבביתא שהובאה לעיל יג ב:

חומר בשבועות מבנדרים, שהשבועות חלות
על דבר שיש בו ממש ועל דבר שאין בו
ממש, מה שאין כן בנדרים, שאין הם חלים
אלא על דבר שיש בו ממש, דהיינו שהאיסור
יתייחס לחפץ או לאבר מן האדם.

ושינה הרי דבר שאין בו ממש הוא, ואי
אפשר שיחול עליו נדר?!

אלא שמא תאמר לפרש את משנתנו שהיא
עוסקת באופן דאמר: קונם עיני — שהם
החפץ הנאסר עליו — בשינה עולמית,
ובאה המשנה להשמיענו, שאף כי בסופו של
דבר יאלץ לעבור על נדרו, שהרי אין אדם
יכול להמנע משינה עולמית ואפילו שלשה
ימים, מכל מקום אין הוא מותר לישון עד
שיאנס בשינה.

הרי אף כך אי אפשר לומר, כי:

ואי דלא יהיב שיעורא [אם אכן לא הגביל
את נדרו] ואסר על עצמו את השינה עולמית,
מי שבקינן ליה עד דעבר איסור כל יחל [וכי
מניחים אנו אותו עד שיעבור איסור כל
יחל], כלומר: וכי נדר כזה שאינו יכול
לקיימו ובהכרח יעבור על כל יחל, וכי חל
הוא מעיקרו כלל?!

והאמר רבי יוחנן:

שבועה שלא אישן שלשה ימים שהוא דבר
שאינ אדם יכול לעמוד בו, אין השבועה
חלה כלל, ומלקין אותו מיד משום "שבועת
שוא" וישן לאלתר, שהרי לא חלה השבועה
כלל.

ואם כן, אם תמצי לומר שמשנתנו עוסקת
באופן שאסר עליו את השינה עולמית,
ולהשמיענו שעד האונס אסור הוא בשינה,

ובמה שפירש דבריהם ב"קובץ הערות" יח א,
ובדבריהם כאן.

ב. הר"ן בשבועות [דף כה] מסתפק, אם דינו
של רבי יוחנן - שאין השבועה או הנדר חלים
אם אינו יכול לקיימו - יהא גם במי שנשבע
שלא יטעום כלום חודש ימים, ומשום שזה אינו
דומה לשינה שבעל כרחו יירדם, מה שאין כן

2. א. ביאר הר"ן, שאף כי לשון הגמרא "מי
שבקינן וכו'" משמע, שאין אנו מניחים אותו
מלהלקותו, לא אמרו כן אלא מפני שבדברי רבי
יוחנן שמביאה הגמרא כשיעצא לדבריה, אכן
אין מניחין אותו אלא מלקין אותו משום שבועת
שוא; וראה עוד בבבביתא גמרא זו, בפירוש
הרא"ש, ובתוספות בגיטין לה א ד"ה ונודרת,

הרי זה אינו, כי הנדר אינו חל כלל, ויכול לישון לאלתר.

אלא שמא תאמר שמשנתנו עוסקת בדאמר: **קונם עיני בשינה למחר, אם אישן היום**, ובאה משנתנו להשמיענו שאסור הוא בשינה היום שמא יישן למחר, וזו היא ששנינו: "הרי זה בלא יחל דברו", כלומר: אסור הוא בשינה היום, שמא יבוא מחר לידי "לא יחל דברו".⁽³⁾

אף כך אי אפשר לומר, דהא אמרת: **כל באיסורא מזדחר**, ואין הוא אסור בשינה היום מחשש שמא יישן למחר שהוא עיקר איסורו.

אלא פשיטא, שמשנתנו עוסקת, כגון דאמר: "קונם עיני בשינה היום, אם אישן למחר", ובאופן זה אומרת המשנה "הרי זה בלא יחל דברו".⁽⁴⁾

והשתא תיקשי:

הרי אי אפשר לפרש את כוונת המשנה, שהוא באיסור "בל יחל" לישון היום שמא יישן למחר, שהרי אין זה איסור "בל יחל", שאפילו לדעת האוסר אין זה אלא חששא דרבנן, ולא איסור בל יחל.

ובהכרח ש"לא יחל דברו" האמור במשנה היינו על השינה למחר.

והרי באיזה אופן עוסקת משנתנו:

אי לא ניים היום כלל [אם לא ישן היום], **כי ניים למחר מאי "בל יחל דברו" איכא** הרי אין כלל איסור "בל יחל" לישון מחר.

אלא לאו בדניים [כגון שישן] היום כי אז אכן יש איסור "בל יחל" על שינת מחר.

והרי אי אתה יכול לומר שמשנתנו באה להשמיענו שאם ישן היום הרי הוא באיסור "בל יחל" למחר, כי זה הוא פשיטא.

אלמא איתיה דניים, כלומר: בהכרח שמשנתנו באה להשמיענו שמותר הוא לישון היום, וכך הוא פירוש המשנה: הרי זה מותר לישון היום ולהכניס את עצמו לספק איסור "לא יחל" אם יישן למחרת.⁽⁵⁾

ותיובתא דרב יהודה האוסר לישון היום שמא יישן למחר, ויבוא לידי איסור בל יחל למפרע.⁽⁶⁾

ומשנינן: **כי קתני** משנתנו "הרי זה בלא יחל

4. ראה מה שכתב בהגהות רבי אלעזר משה.

5. ראה ב"קושיות עצומות" לרבינו עקיבא איגר, שהאריך לתמוה על פירושו של הר"ן, ובצורך להידחק בפירוש המשנה.

6. תמה הר"ן: כיון שסוף סוף מפרשת הגמרא את המשנה שהיא אינה באה להורות איסור אלא היתר, אם כן מנין לנו לדחות את האפשרות

בשבועה שלא לאכול הרי לא יאכל מאליו, אלא שיהיה מוכרח לאכול משום פיקוח נפש, ובהה יש לומר שיחכה עד שיסתכן, ויאכל.

3. כתב הר"ן: ומשום הכי קתני "הרי זה בלא יחל דברו", ולא קתני "אסור", משום שאין שייך לומר "אסור" שהרי יום ראשון אינו אסור מצד עצמו, אלא כדי שלא יבוא ביום שני לידי "לא יחל".

דברו" דאי נייב, כלומר: כך היא כוונת המשנה וחיידוש שלה:

היות ואם יישן היום הרי הוא ב"לא יחל דברו" למחר, לכן לא יישן היום שמא יבוא לידי "בל יחל" למחר.

רבינא אמר:

לעולם כדקתני שלא אמר "קונם עיני בשינה" אלא שאמר "קונם שאני ישן", ולהשמיענו בא התנא שהוא אסור אף על פי שהוא דבר שאין בו ממש, ודקשיא לך: והרי אין בזה איסור כיון שאין בו ממש —

מאי "בל יחל" מדרבנן, כי מדרבנן חל הנדר ואף על גב שאין בו ממש.

תמיהה הגמרא: ומי איכא "בל יחל" מדרבנן, כלומר: וכי מצינו שתאמר משנה הרי זה ב"לא יחל דברו" שהוא לשון הכתוב, ומכל

מקום אין כוונת המשנה אלא לאיסור דרבנן משום "בל יחל"?!?

ומשנינן: אין, אכן מצינו לשון "לא יחל דברו" ואין הכוונה לאיסור התורה, אלא לאיסור דרבנן משום בל יחל.

והתניא בניחותא:

דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור, (7) אי אתה רשאי להתירן בפניהם, שנאמר: "לא יחל דברו". (8)

מקשה הגמרא קושיא על רב יהודה מהא דתנן במשנה לקמן נז א:

האומר לאשתו לפני חג הפסח: "שאת נהנית לי [משלי] עד הפסח, אם תלכי לבית אביך עד החג שלאחריו".

אם הלכה לפני הפסח ועברה על תנאו, שהרי

הקודמת שהעלתה הגמרא בפירוש משנתנו, שהיא עוסקת במי שאמר "קונם עיני בשינה למחר אם אישן היום", ואם תקשה: הרי מותר הוא לישון היום, אימא לך: אכן זה גופא באה המשנה להשמיענו, שמותר הוא לישון היום, כי אין חוששים שמא יבוא לידי "בל יחל" מחר, כי כל באיסורא מיזדהר.

ותירץ הר"ן: הרי ודאי שאם נפרש כן, בהכרח שאסור לעבור על נדר התלוי בתנאי שמא יעבור על תנאו, ואם כן לא מסתבר שישמיענו התנא שמותר לעבור על התנאי מה שהוא פשוט ואין בו חולק, ולא ישמיענו שאסור לעבור על הנדר מה שאינו פשוט ויש בו חולק, [וראה מה שתמה על הר"ן ב"קושיות עצומות"].

והתוספות תירצו, שהוא דבר פשוט ואין צורך להשמיענו.

7. א. כגון בני חוזאי שהיו נוהגים להפריש חלה מאורז, ואסור לאכול את חלתם בפניהם, כמבואר בפסחים נ ב; וכגון: במקום שהמנהג הוא לא לעשות מלאכה בפורים, אסור לנהוג היתר בפניהם, כמבואר במגילה ה ב.

ב. כתב הרש"ש לבאר את האסמכתא: נראה דדריש "דברו" "הנהגתו" מלשון [תהלים מז] "ידבר עמים", פירוש הרד"ק, ושמע מינה שהוא ענין הנהגה; [וכן מצינו בלשון חכמים, שאמר הקב"ה למשה: "דבר אחד לדור", כלומר: מנהיג אחד לדור].

8. א. נתבאר על פי הר"ן; ואולם שיטת התוספות [ד"ה ואחרים] אינה כן, אלא שנדר ב"דבר שאין בו ממש" הרי הוא אסור משום "דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור", ומשום ש"האי נמי שנדר ומתכוין לאסור עצמו

התנה שלא תלך משעת נדרו ועד החג, הרי היא אסורה בהנאתו עד הפסח.

מדייקת הגמרא: רק אם הלכה לפני הפסח ועברה על תנאו, אכן אסורה היא בהנאתו עד הפסח, אבל אם עדיין לא הלכה – אלא שאם תלך תהא אסורה למפרע – לא נאסרת היא בהנאתו.

הרי מוכח, שמותרת היא לעבור על האיסור, ואינה חוששת שמא תעבור בעתיד על התנאי, וקשיא לרב יהודה!?

אמר רבי אבא ליישב את שיטת רב יהודה:

לעולם אסורה היא מיד בהנאה ואפילו לא הלכה, כי שמא תלך; ומה ששנינו: "הלכה" לפני הפסח אסורה בהנאתו עד הפסח, הכי קאמר:

הלכה לפני הפסח אסורה בהנאתו ואף לוקה האשה (9) שעברה על "לא יחל דברו".

אבל אם לא הלכה, אסורה בעלמא מדרבנן, אבל אינה לוקה.

ואכתי מקשינן לרב יהודה:

אימא סיפא דמשנה זו:

ומתירין לו נדרו, ואף על פי שלא נאסר, כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים".

וחילוק יש בין שיטת התוספות לשיטת הרמב"ם, דלשיטת התוספות הנודר בדבר שאין בו ממש יש בו איסור גמור מדרבנן, [כמבואר בדבריהם בד"ה רבינא, וכן היא גם שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות], אבל לשיטת הרמב"ם בחיבורו, אפילו איסור דרבנן אין כאן, רק שאין מורין לו שינהג בהן היתר: על פי חידושי רבי שמואל סימן יג אות ג.

ג. כתבו האחרונים נפקא מינה לדינא בין דעת הר"ן לדעת הרמב"ם והתוספות, כי לדעת הר"ן אף האוסר דבר שאין בו ממש על חבירו הרי הוא אסור מדרבנן, ואילו לדעת הרמב"ם אינו אסור אלא אם אסר על עצמו, שהרי אינו יכול להנהיג את חבירו באיסור, וראה ב"חידושי רבי שמואל" שם במה שהביא בזה, ומה שהאריך בפרט זה, וראה גם בגליון מהרש"א כאן.

9. כתב הר"ן: כלומר: לוקה היא, אבל הוא אינו לוקה [אפילו אם ההנהגה אותה], שהרי לא עשה שום איסור אלא שהדירה. ואפשר, שהתנא השמיענו אגב אורחיה שהאיסור הוא עליה ולא

גם בדבר שאיו בו ממש, אין לך נהגו גדול מזה".

ונחלקו עוד התוספות והר"ן, שלדעת תוספות, אף התירוצים הקודמים מודים שיש איסור מדרבנן בנדר על דבר שאין בו ממש, אלא שלא ניחא להו לפרש כן את לשון המשנה "הרי זה בלא יחל דברו", ואילו בר"ן לקמן טז ב ד"ה על, נראה שנחלק עליהם.

ויש שהעירו שלשיטתם נחלקו, שהרי בלשון הגמרא לעיל איתא על נדר שאין בו ממש: "מי הוה נדרא כלל", ומשמע שאין כאן נדר אפילו מדרבנן, ומכאן יתכן שלמד הר"ן שהם חלוקים על רבינא; אבל לשיטת התוספות, הרי בפרט זה ד"מי הוה נדרא כלל" כולי עלמא מודים, שהרי אין בו אלא איסור משום מנהג, וכוננת הגמרא לומר שהיות ו"נדר" אינו, שוב לא שייך לשנות "הרי זה בלא יחל דברו" ואפילו מדרבנן.

ב. הרמב"ם [נדרים ג יב] כתב: "הנודר בדברים שאין בהן ממש ואסרן, אף על פי שאין הנדר חל עליהם, אין מורין לו שינהג בהן היתר, הואיל ואסר עצמו בהן ובעצמו שהנדר חל עליהן, אלא פותחין לו פתח ממקום אחר

ומשנינן: כי קתני "דאי איתהני הרי זה בכל יחל דברו".

כלומר, כך היא כוונת המשנה: כיון שאם תיהנה לפני הפסח, תהא היא בכל יחל דברו למפרע אם תלך לבית אביה, לכן לא תיהנה אף לפני הפסח.⁽¹⁾

מקשה עוד הגמרא קושיא על רב יהודה מהא דתנן באותה משנה:

האומר לאשתו קודם הפסח: **שאת נהנית לי** [משלי] **עד החג** שלאחרי הפסח, **אם תלכי לבית אביך עד הפסח** הקרוב.

אם הלכה לפני הפסח ועברה על תנאו, הרי היא **אסורה בהנאתו עד החג**, ומותרת לילך **אחר הפסח**.⁽²⁾

ודייקנן: אם הלכה לפני הפסח **אסורה** היא בהנאה עד החג.

אחר הפסח הרי היא **בכל יחל דברו**, כלומר: אסורה היא מללכת לבית אביה עד החג, כיון שעל ידי זה תעבור למפרע באיסור "בל יחל" על ההנאה שנהנתה קודם הפסח.

ואי דלא איתהני לפני הפסח [אם לא נהנתה לפני הפסח] **מי איכא בל יחל** אחר הפסח, וכי מה איסור יש לה לילך חבית אביה ככל שתרצה!?

אלא פשיטא שהסיפא עוסקת באופן **דאיתהני** האשה ממנו לפני הפסח, ולכן אסורה היא ללכת לבית אביה עד החג.

אלמא מיתהני [מותרת היא ליהנות קודם הפסח], כלומר: אם לא שמותרת היא ליהנות לפני הפסח, איך שנה התנא בפשיטות שאסורה היא ללכת לבית אביה עד אחר הפסח, והרי אדרבה מסתמא נמנעה מליהנות, ושוב מותרת היא לילך.⁽¹⁰⁾

ב-10 **ותיובתא רב יהודה!** ?

בכל יחל".

עליו.

1. ונמצא, שברישא של המשנה משמיענו התנא, שאיסור מלקות אין עליה אלא אם כן הלכה לפני הפסח; ובסיפא משמיענו התנא, שמכל מקום אסורה היא בהנאה לפני הפסח, היות ואם תלך אחר החג לבית אביה, תהא היא למפרע באיסור "בל יחל".

2. התנא בא להשמיענו במה שאמר "ומותרת לילך אחר הפסח", שאין חוששים: אם נתירנה לילך לאחר הפסח, שמא תשכח שעברה על תנאה לפני הפסח, ולכן נאסרנה לילך אף לאחר הפסח כדי שתזכור שעברה על התנאי ואסורה היא בהנאה עד החג.

אבל הרמב"ם ז"ל כתב, "לוקה הוא" שהדירה אם ההנה אותה, אבל היא אינה לוקה [אלא שאסורה היא בזה מן התורה], דכיון שהיא לא נדרה כלל לא שייך בה "לא יחל דברו"; והר"ן חלק עליו, והוכיח שהמדיר אינו עובר [משום בל יחל, אלא משום "לפני עור", מצפה איתן], והוסיף: והמודר נמי ודאי עבר, דאף על גב דכתיב "לא יחל דברו" לא יחל אדבור קאמר.

ועיין בגר"ח בסטנסיל, הובאו דבריו בשיעורי רבי שמואל, שמהספרי זוטא מוכח שיש דרשה מיוחדת מהפסוק לאסור את המודר, ולחייבו לקיים את הנדר שאסר עליו המדיר

10. כן נראה בפשוטו לבאר את הגמרא, ועל דרך שפירש הר"ן לקמן בעמוד ב גבי "הלך הרי זה